

Ніколаюк Сергій Ігорович, професор
кафедри ОРД НАВС, кандидат
юридичних наук, професор
Радченко Раїса Андріївна, старший
прокурор прокуратури Миронівського
району, юрист 3 – го класу

Проведення спеціального слідчого експерименту при фіксації фактів злочинів у сфері службової діяльності

В статті розглядаються особливості проведення спеціального слідчого експерименту при фіксації фактів злочинів у сфері службової діяльності.

Ключові слова: *злочини у сфері службової діяльності; порядок дій оперативних підрозділів; спеціальний слідчий експеримент; фіксація фактів.*

В статье рассматриваются особенности проведения специального следственного эксперимента при фиксации фактов преступлений в сфере служебной деятельности.

Ключевые слова: *преступления в сфере служебной деятельности; порядок действий оперативных подразделений; специальный следственный эксперимент; фиксация фактов.*

Невід’ємна частина корупції - злочини у сфері службової діяльності. В своїй сукупності вони є однією з найгостріших вад, які підривають економіку та правовий імідж держави [1, С.6]. Їх суспільна небезпека визначається тим, що посадова особа, використовуючи свої службові повноваження в злочинних цілях, може заподіяти значну шкоду функціонуванню державного апарату, економіці країни, правам та інтересам громадян, підірвати авторитет відповідних установ.

Науковці, які раніш досліджували організацію і тактику протидії злочинам у сфері службової діяльності [2;3;4] розглядали особливості фіксації

фактів злочинних дій, але прийняття нового Кримінального процесуального кодексу [5] обумовило зміну порядку дій оперативних підрозділів, оскільки суттєво змінилася нормативно-правова база їх діяльності: ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність»[6], інші підзаконні нормативні акти, що регламентують порядок проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих розшукових дій [7;8]. Зазначені вище чинники обумовлюють необхідність наукового обґрунтування порядку дій оперативних підрозділів в процесі фіксації фактів злочинів у сфері службової діяльності.

Порядок дій оперативного працівника при отриманні інформації про особу, яка вчиняє злочин у сфері службової діяльності наступна: після отримання інформації про службову особу, яка готується до вчинення злочинних дій, необхідно за допомогою запитів встановити, що особа є суб'єктом злочину у сфері службової діяльності (надати запит до підприємства, установи чи організації де працює особа з метою отримання у відділі кадрів копій його особової справи (присяги, наказу про призначення на посаду, службових обов'язків (посадову інструкцію), копії трудової книжки, попередження про відповідальність за порушення законодавства про засади запобігання та протидії корупції, інших документів, встановити період роботи особи на посаді, її кваліфікаційні характеристики, коло прав та обов'язків за посадою, нормативні акти, що їх визначають); перевірити особу за оперативними та іншими можливими обліками; надати запит до підприємства, установи чи організацій, які можуть вказати на отримання матеріальних благ (прибутку) особою з поставленням конкретних запитань по суті питання (у разі необхідності витребувати документацію, що підтверджує наявність та розмір доходів особи з державної податкової інспекції; при зборі всіх необхідних документів опитати осіб (які підтверджують візуально чи документально факт злочину) з приводу незаконного одержання матеріальних благ; встановити, чи мали місце активні дії посадовця що до отримання вигоди за виконання або невиконання службових обов'язків (наприклад - вимагання

неправомірної вигоди); встановити, яким саме способом службова особа хоче отримати матеріальні блага; оперативним шляхом встановити можливих співучасників та можливі способи маскуванія злочинних дій; на основі отриманих запитів та проведених перевірок завести ОРС (у випадку підготовки до вчинення злочину), або надати інформацію до слідчого підрозділу (у випадку підтвердження інформації про вже вчинений або вчинюваний злочин). Така інформація оформляється рапортом (який направляється до слідчого підрозділу), начальник органу або підрозділу узгоджує з начальником слідчого управління про внесення даної інформації, що містить рапорт, до Єдиного реєстру досудових розслідувань (відкриття кримінального провадження); слідчий, що здійснює кримінальне провадження надає доручення на встановлення повних анкетних даних особи та додаткової інформації про його; оперативний працівник складає рапорт з повними анкетними даними, номером телефону та фактичним місцем проживання особи (даний рапорт направляється до слідчого підрозділу для приєднання до кримінального провадження); оперативний працівник фіксує обставини, важливі для досудового розслідування (встановлює характер, умови та особливості роботи підприємства, установи або організації, де працює особа; час і місце вчинення злочину; спосіб і механізм вчинення та приховання злочину; можливих співучасників та фактичні дії, виконувані ними та службовою особою тощо). Слідчий, який веде кримінальне провадження, обирає разом з оперативним працівником спосіб фіксації злочинних дій.

Одним з найбільш ефективних способів фіксації злочинних дій є спеціальний слідчий експеримент – це спосіб отримання інформації шляхом відтворення негласно-контрольованих умов і об'єктів для встановлення протиправних намірів осіб, обґрунтовано підозрюваних у підготовці або вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів (в тому числі і злочинів в сфері службової діяльності). Проведення спеціального слідчого експерименту регламентовано ст. 271 КПК України [5] (Контроль за вчиненням злочину). Його проведення допускається тільки з метою виявлення, припинення та

розкриття тяжких і особливо тяжких злочинів. Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би оперативний працівник цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем.

Проведення спеціального слідчого експерименту допускається, якщо не принижуються гідність і честь осіб що беруть участь у ньому та оточуючих, не створюється небезпеки для їхнього здоров'я.

Спеціальний слідчий експеримент може проводитися як у відношенні конкретних осіб, обґрунтовано підозрюваних у злочинній діяльності (одержання неправомірної вигоди, торгівля зброєю, операції з наркотиками і т. п.), так і для виявлення намірів невідомих осіб, які вчиняють серійні злочини, шляхом застосування різних «пасток» і «приманок». Якщо в ході спеціального слідчого експерименту підозрювана особа вчиняє дії, що містять ознаки злочину, то за скоєне вона притягується до кримінальної відповідальності за чинним законодавством. Як правило, до його проведення залучаються особи, технічні або транспортні засоби, відтворюється відповідна обстановка.

Спеціальний слідчий експеримент відноситься до категорії негласних слідчих (розшукових) дій – контроль за вчиненням злочину, тому відповідно до п.4 ст. 246 КПК України [5], право його проведення надається лише прокурору.

Прокурор виносить постанову про проведення спеціального слідчого експерименту (зміст повинен відповідати вимогам ст. 251 КПК України, які визначають підстави та вимоги, втому числі виняткові невідкладні випадки, пов'язані із врятуванням життя людей та запобіганню вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину)

Прокурор, як процесуальний керівник розслідування, виносить клопотання про дозвіл на проведення спеціального слідчого експерименту (передбачено ст. 248 КПК), в якому зазначається: правова кваліфікація, стаття

КК України, короткий виклад обставин справи, № ЄРДР, обґрунтування неможливості отримати відомості в інший спосіб, строк, тощо (в окремих випадках слідчий готує клопотання до суду за погодженням наглядового прокурора).

Клопотання розглядається головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду (що регламентовано ч.1 ст. 247 КПК), протягом 6 годин з моменту отримання (що регламентовано ч.1 ст. 248 КПК), реєструється у суді в Журналі обліку та реєстрації клопотань, оформляється у 4 примірниках (суд, прокурор, слідчий, оперативний підрозділ).

Слідчий суддя виносить ухвалу про дозвіл на проведення спеціального слідчого експерименту (передбачено ч.3 ст. 248 КПК), яка повинна містити відомості про особу, річ, місце, вид НС(Р)Д, строк дії ухвали (оформляється у 4 примірниках)

Оскільки у відповідності до наданих повноважень, передбачених п.2 ст.40 КПК України слідчий (прокурор) проводить негласні слідчі (розшукові) дії у порядку визначеному розділом 3 глави 21 (Негласні слідчі (розшукові) дії), то проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий (прокурор) може доручити відповідним оперативним підрозділам (п.3 ч.2 ст. 40 [5]). Правовою підставою, здійснення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, є письмове доручення прокурора в кримінальному провадженні. У цьому випадку, на час проведення зазначених дій, працівник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого (працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ст.41[5])). З метою дотримання умов конспірації, досягнення максимального позитивного результату при проведенні запланованих негласних слідчих (розшукових) дій, доручення направляється виконавцю через підрозділи документального забезпечення та режиму ОВС. Прокурором у дорученні обов'язково зазначається: посада, звання, клас, прізвище та ініціали посадової особи;

реєстраційний номер кримінального провадження; контактний телефон; оперативний підрозділ, якому доручено проведення негласних слідчих (розшукових) дій згідно з напрямками оперативно-службової діяльності; стислий зміст обставин злочину; правова кваліфікація злочину (частина, стаття КК України); відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб; відомості залежно від виду негласної слідчої дії про певні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; очікувані результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії та докази, які можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили. До доручення обов'язково додається витяг з Єдиного реєстру досудового розслідування, копія ухвали слідчого судді та копія постанови прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (додатково обґрунтовуються виняткові підстави її проведення з наданням підтверджуючих документів).

Після цього оперативний працівник складає план проведення негласного слідчого експерименту, в якому зазначається: місце і час проведення; основні завдання; кількісний склад учасників; сутність дій, їх послідовність; роль учасників експерименту при проведенні кожної дії; засоби зв'язку між окремими групами і учасниками; опис місця майбутнього експерименту.

Якщо в процесі проведення спеціального слідчого експерименту виникає необхідність проведення інших заходів (негласних слідчих дій), що обмежують конституційні права громадян то на проведення кожного готується вищезазначений пакет документів.

Якщо НСРД передбачають певний термін проведення то на виконання доручення слідчого по проведенню заходу, оперативний працівник кожні 14 діб повідомляє зведенням прокурора, який ознайомлюється та направляє

зведення до слідчого підрозділу для приєднання до кримінального провадження.

Якщо при проведенні спеціального слідчого експерименту виникає необхідність фіксації дій особи шляхом проведення інших НСРД (що пов'язані з тимчасовим обмеженням конституційних прав громадян), вони мають здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК України.

Після отримання необхідного пакету документів та дозволів оперативний працівник здійснює наступні заходи: складання спільного плану проведення спеціального слідчого експерименту; розподіл сил та засобів, що будуть задіяні при затриманні злочинців; фіксація індивідуальних ознак предметів, призначених для передачі; затримання злочинців в момент передачі грошей чи майна; проведення огляду місця події з вилученням грошей; змиви шкіри долонь; опитування осіб; проведення обшуку в приміщеннях (де відбувалася передача, службових, помешканні особи); призначення необхідних експертиз.

Фіксація ходу і результатів спеціального слідчого експерименту повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим законодавством. Про результати спеціального слідчого експерименту складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи. Відомості про осіб, які проводили контроль за вчиненням злочину або були залучені до його проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством. Протокол негласної слідчої (розшукової) дії повинен відповідати загальним вимогам складання протоколу та додаткам до нього, що передбачено статтями 104, 105, 251, 252 КПК.

До того ж, проведення контролю за вчиненням злочину може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів, що відповідно до пункту 3 частини 2 статті 99 КПК України (наприклад стенограма аудіо запису особи, що проводиться в процесі спеціального слідчого експерименту (а також магнітний носій з відповідним аудіо записом) є документом, на якому містяться відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Протоколи про проведення контролю за вчиненням злочину з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору. У свою чергу прокурор повинен вжити заходів щодо збереження отриманих під час проведення цих негласних слідчих дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Термін проведення спеціального слідчого експерименту може бути продовжений у порядку передбаченому ч.5 ст. 246 КПК України.

Якщо за результатами проведення спеціального слідчого експерименту виявлено інший злочин, слідчий або прокурор повинен внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (частина 4 статті 218 КПК України) або прийняти рішення в порядку статті 217 КПК України (Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування [5]).

Обов'язково після проведення спеціального слідчого експерименту надсилається повідомлення (повинне бути здійснене протягом 12 місяців з дня припинення дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом особі щодо проведення відносно неї НСРД), що передбачено ст. 253 КПК– ч.2 ст. 253 КПК України), в якому зазначається: № кримінального провадження; № ЄРДР; вид НСРД; відомості про проведення НСРД; результати; вказівка на обмеження конституційних прав.

Література

1. Довідка про стан викриття службових злочинів у 2009-2014 р.р.:

ДДСБЕЗ МВС України, 2015.

2. Запобігання та викриття корупційних злочинів в органах виконавчої влади: [монографія] / Д.І.Любченко, Д.Й.Никифорчук, С.І.Ніколаюк, Г.В.Прокопович. - К.: „МП Леся”, 2010.- 160 с.

3. Василенчук В.І. Оперативна профілактика злочинів у сфері службової діяльності /В.І.Василенчук // Науковий вісник КНУВС.-К.,2006.-№ 1.- С.46-54

4. Никифорчук Д.Й. Проблемні питання проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. / Д.Й. Никифорчук, А.О. Кравченко, А.М. Копилов // Науковий вісник НАВС. - 2013.- № 4.- С.173-181

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua>

6. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 // ВВРУ. - 1992. - № 22. - Ст. 303

7. Наказ МВС України Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень від 14.08.2012р. № 700

8. Наказ ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» від 16.11.2012р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5

9. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001р. – ВВРУ, 2001. - №№ 25, 26, ст.131.